

AV ROLAND SAHL

LÖVNÄS FRÅN NÖDTORP TILL PARADIS

NEDTECKNAT I JUNI 2021

Jenny och Oskar tar över

1909 köper August Edvard Andersson Lövnäs och i samband med detta köp "avsöndras för alltid" Lövnäs som egen fastighet med beteckningen Lövnäs N:1 om 5 hektar 84 ar. Köpeskillingen är 1 850 kronor. 1915 säljer August Edvard Andersson Lövnäs till Carl Oskar Carlsson (undertecknads morfar) för 1 200 kronor och därmed är historien framme i min släkts tid.

Bakre raden från vänster: Otto Herman Leonard, Carl August, Ida Lovisa, Carl Oskar, August Emil. Främre raden från vänster Helga Elisabet, Anna Lovisa, Jenny med förstfödda dottern Elna (som dog i späda ålder), Knut Algot.

Fotot bör vara taget ca 1900.

Tillvaron på Lövnäs under detta sekel var säkerligen inte avundsvärd och nöden var förmodligen en ständig gäst. Den kom inte heller att vara långt borta under de tre årtionden (1916-1947) som mina morföräldrar brukade torpet.

Bilden är förmodligen tagen 1922. Framför den då ännu inte tillbyggda Lövnässtugan står Jenny och Oskar med barnen, från vänster Hugo, Viola, Erik, Lennart och Gotte.

Från 1916 till idag

Vid tillträdet år 1916 bestod familjen av mina morföräldrar Jenny och Oskar samt fem barn, Lilly född 1903, Elsa född 1905, Gottfrid född 1910, Viola 1912 samt Lennart född 1913. Min mor Linnea, född 1901, var redan utflugen och yrkesarbetade.

Under de kommande åren föddes ytterligare fyra barn; Erik född 1916, Hugo född 1920, Gunnar född 1922 samt Elna född 1926.

Stugan var vid tillträdet i dåligt skick men Oskar var en duktig snickare och byggde till en övervåning samt förstuga. På övervåningen var "sommarrummet" något isolerat men i övrigt var våningen oisolerad. Trots isoleringen var rummet ganska kallt vintertid, och varmt sommartid. Något jag själv har minnen av. Sommartid flyttade Jenny och Oskar ut i boden av för mig outgrundlig anledning.

Uppvärmningen bestod av järnspisen i köket samt kakelugnen i rummet. I sommarrummet fanns en täljstenskamin. Säkerligen var isoleringen inte den bästa i stugans ytterväggar. Vatten hämtades länge i brunnen som låg på vänster sida av vägen till ladugården.

År 1938 eller 1939 såg några av sönerna till att en pump för sjövattnet installerades i köket. Brunnen fick sedan fungera som kylskåp för mjölkspannen som hängdes på en krok en bit under brunnslocket.

Jenny, Greta och Curth utanför tvättstugan.

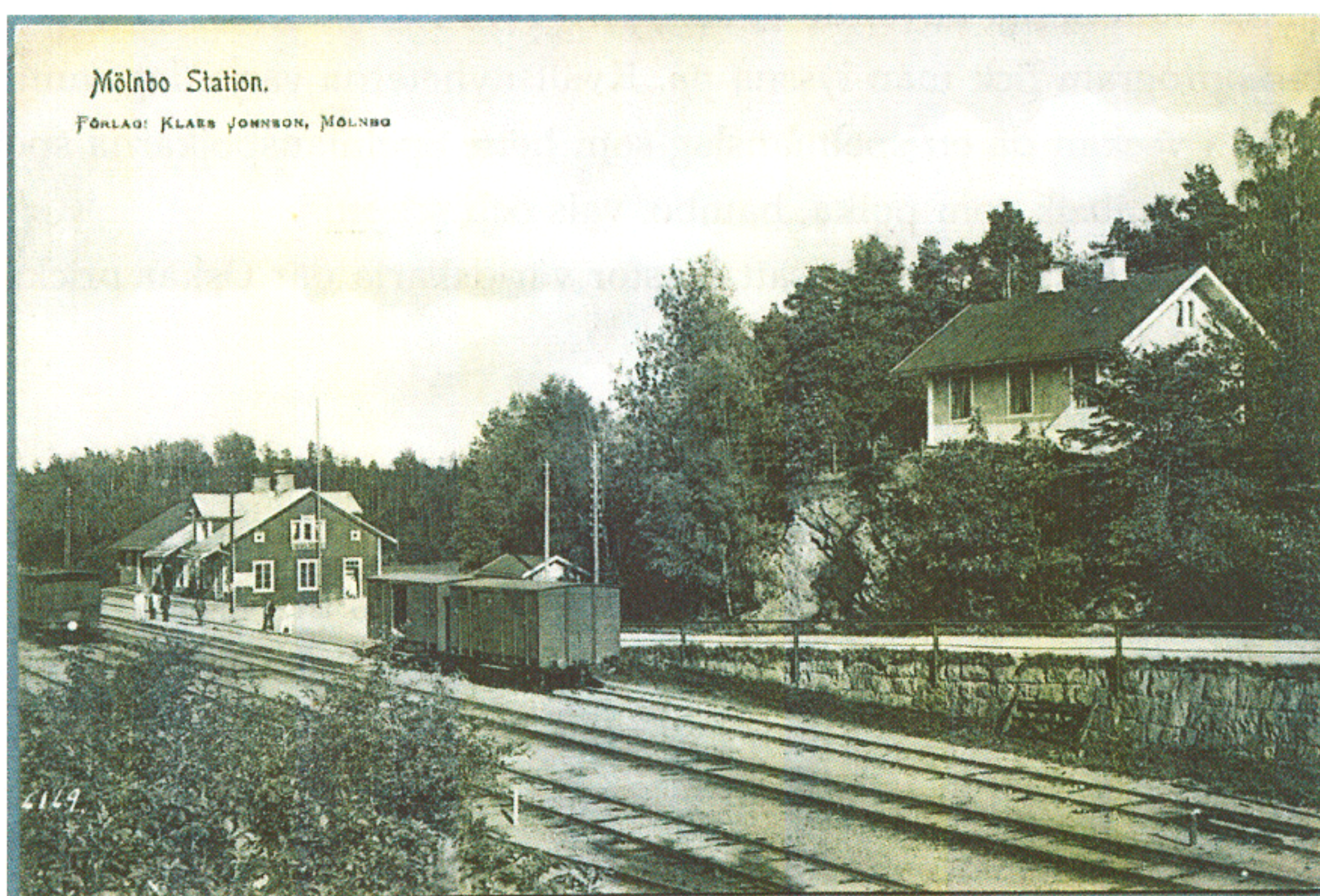
Tvätten togs om hand i en liten tvättstuga i sjökanten. För att få varmvatten fanns en stor järngryta som värmdes med ved. "Tvättmaskinen" var en rektangulär trälåda med en vagg inuti. Den var försedd med ett skaft som man kunde vicka vaggan fram och tillbaka med. Tvätten bearbetades på så sätt i det varma såpvattnet.

Oskar hade också byggt ett badkar i trä i vilket badningen fick ske i omgångar. Om vattnet byttes minns jag inte. Renlighet var mycket viktigt för Jenny, att hålla barnaskaran ren innebar mycket slit under primitiva förhållanden.

Toaletten var ett utedass beläget en bit upp i backen på vägen till ladugården. Utsikten ut mot sjön var mycket fin. Torkpapperet var gamla tidningar och inte sällan gamla telefonkataloger, framför allt från Stockholm. De var tjocka och varje år utkom en ny del. Däremot var det inte så noga med handhygien. Tvättmöjlighet saknades vid dasset.

Inte så lättillgängligt

Vägen till Lövnäs var under vissa tider på året mycket svårframkomlig. Tyvärr hade man inte den hjälp man behövde med underhåll och snöröjning från granntorpet Rösjön. Ägarna, Mimmi och Axel Jansson, var inte de mest hjälpsamma. Att de dessutom var engagerade i en frikyrka stärkte inte deras popularitet hos Oskar. De bodde kvar till 1945 och efterträddes av Elsa och Johan Johansson som kom att arrendera Lövnäsåkrarna.

Mölnbo järnvägsstation, foto taget kring 1910.

En otrygghet var att vägen passerade en obevakad järnvägsövergång med dålig sikt. Det hände vid dimma att passerande böjde sig ned mot rälsen för att lyssna om något tåg var i annalkande.

Jag minns ett tillfälle då Oskar drabbats en mycket svår ischias och behövde läkarhjälp. Bil kunde inte ta sig fram till stugan. Lösningen blev att några av sönerna snickrade en bår av gårdsgårdsstörar på vilken de sedan bar Oskar ut till landsvägen. Till saken hör att han vid denna tid var relativt storvuxen, han älskade nämligen fet mat.

Batteriradio och fotogenlampor

Belysningen var fotogenlampor men fotogen var dyrt så något slöseri fick absolut inte förekomma. Under krigsåren var fotogenen utbytt mot karbid. När den brunnit ut kvarstod en mycket illaluktande rest. Under mina vistelser på Lövnäs hörde tömningen av lampan till mina uppgifter, den lukten har jag inte glömt

En batteriradio fanns på Lövnäs när andra världskriget pågick. Den drevs med ett batteri i storleksordning som en halv skokartong. De tomma batterierna använde vi barnbarn som leksaker. Två radioprogram fick man lyssna på. Kvällsnyheterna varje dag samt en timme i veckan då ett spelmanslag som hette Spelmanspojkarna spelade gammal dansmusik som polka, hambo, vals och schottis. På väggen ovanför kökssoffan satt en stor världskarta där Oskar prickade in hur kriget förlöpte.

Telefonen kom först efter 1945 genom barnens försorg och ”telegrafarns” hjälp. Han hette egentligen Aron Pettersson och hade tidigt blivit änkeman. Hur han kom i kontakt med Lövnäs minns ingen längre, men han var mycket hjälpsam och trevlig. Han var ansvarig för ett teleområde som Lövnäs egentligen inte tillhörde, men med hans hjälp installerades telefonen snabbt. Detta var ju långt före automatiseringens tid, den manuella stationen hette Snorp och numret var 20.

Skolgång och andra sysslor

Man kan undra över hur barnen klarade läxläsning i den mycket trångbodda och ganska primitiva bostaden?

Skolvägen till skolan i Broby Hölö var närmare 4 kilometer fågelvägen.

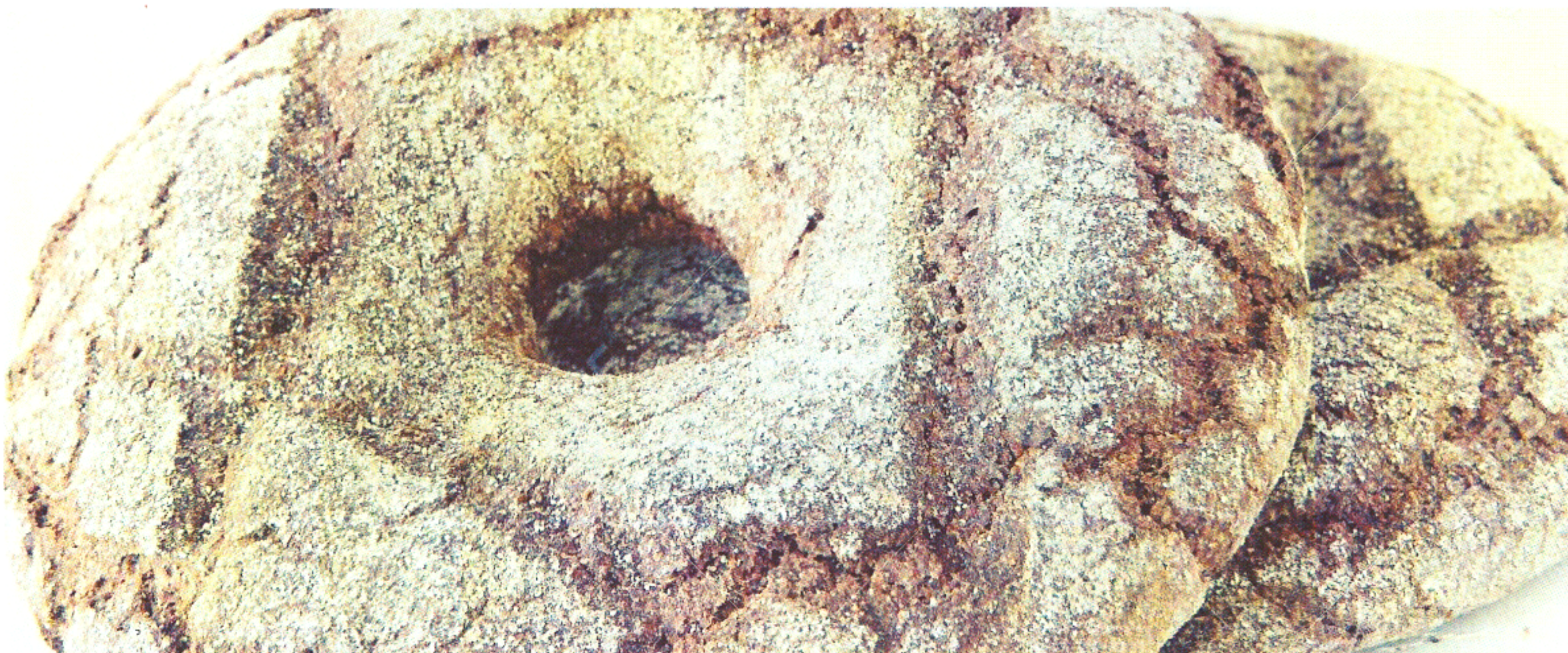
Den gick till stor del genom obanad terräng, och i alla väder.

Ingen skolskjuts där inte! Inte alltid hade barnen heller skor på fötterna.

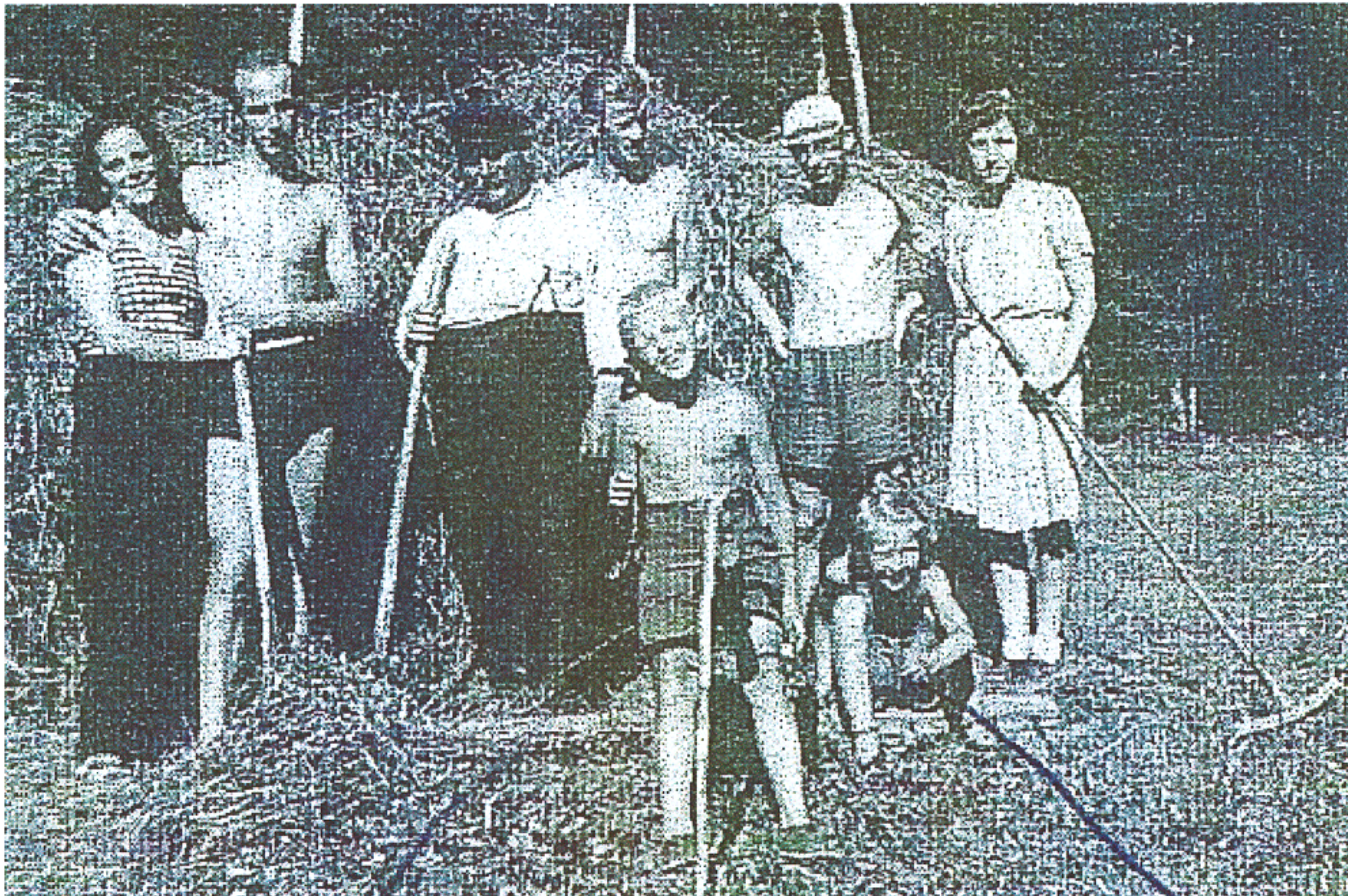
Matsäcken bestod oftast av en rågbröds-kaka med ister och en flaska blåmjölk. Ibland åts den upp på väg till skolan. Några skolmåltider serverades inte, än.

Utöver skolarbetet var barnen tvungna att på olika sätt hjälpa till. Passa mindre syskon, hjälpa till med skötseln av kor, grisen och hönsen, bära vatten och ved. Oskar var ibland tvungen att under långa tider arbeta som snickare i Nykvarn, Tumba, Tureberg och Stockholm för att få in några kontanter. Jenny och barnen fick då själva stå för skötseln av det lilla jordbruket.

För att minska åtgången på rågkakorna hängdes de på en stång uppe på vinden. Dessförinnan fanns de i det lilla skafferiet där också separatorn var placerad. Vid ett tillfälle hade sonen Gotte (Gottfrid) lyckats med konststycket att via en ventil tillskaffa sig ett bröd. Därav den nya placeringen av rågbrödet.

MITT LÖVNÄS

Undertecknad, 10 år gammal och till synes mycket tillfreds med tillvaron. Höskörd på Lövnäs 1941. Bakom mig, Irma, Erik, Oskar, "Telegrafarn", Sten och Elna. I gräset bredvid mig, Irma.

Jag hade förmånen att under krigsåren 1939-1945 få vistas mycket hos min mormor Jenny och morfar Oskar på Lövnäs, under de ganska primitiva förhållanden som då alltjämt rådde.

Den svåraste tiden för Jenny och Oskar hade nu passerat då alla barnen var utflugna. Det fanns nu lite tid att uppleva allt det vackra och fina som Lövnäs bjöd även för dem. Det fanns stunder i bersån med mat och dryck då barnen med fruar och män kom på besök. Dessutom hade pensionen medfört ett, om än litet med dock, kontanttillskott varje månad.

Min korta beskrivning kanske kan ge ett visst begrepp om livet före elektricitet och andra bekvämligheter som senare tillkommit.

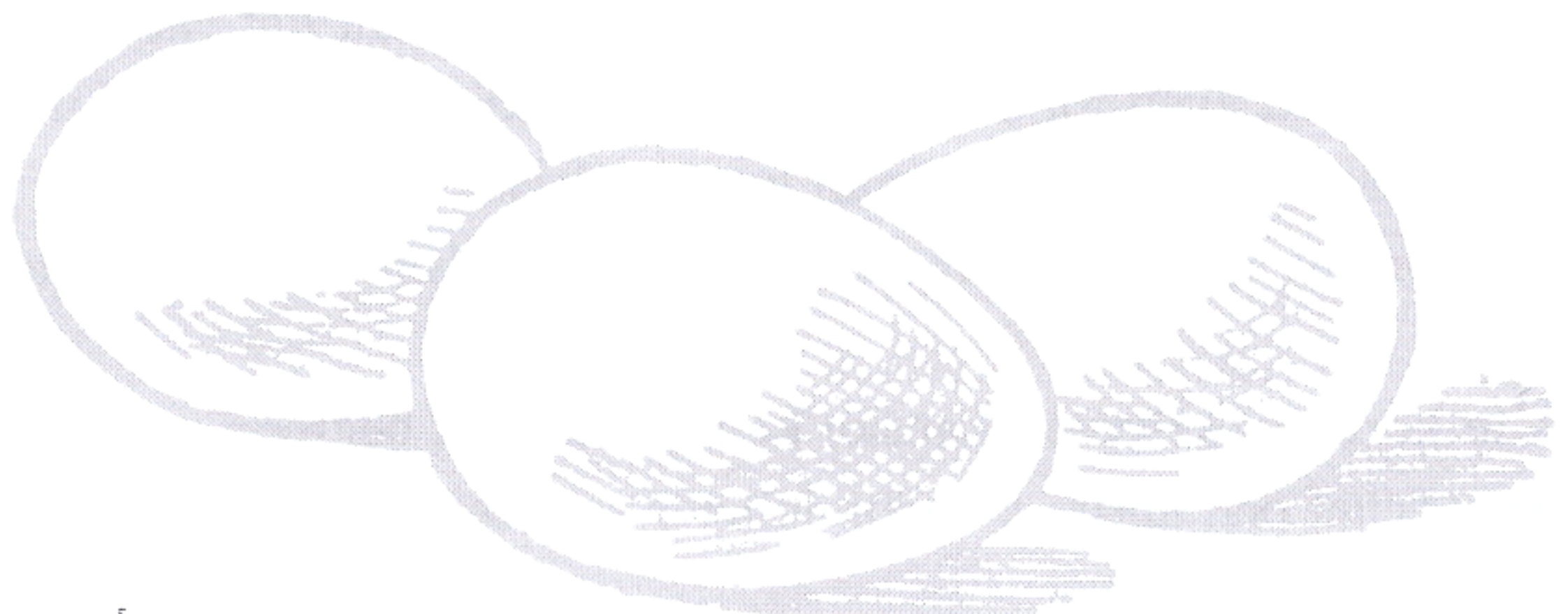
Mina dagar på Lövnäs

En typisk februarimorgon med 20-30 graders kyla vaknade jag i kökssoffan under den stora klockan på väggen, ett så kallat Amerikaur som mormor och morfar fått i lysningsgåva, av mormor Jennys far tror jag. Ljudet av att mormor kom och satte eld i spisen, och att sedan känna hur värmen ökade, var en härlig upplevelse.

Nästa moment var att följa med till lagårn. Jenny mjölkade och Oskar såg till att kossan fick nytt hö. Sedan vidtog mockandet.

Katten och jag fick varsin kopp med spenvarm mjölk efteråt. Det skulle vara mycket nyttigt men var dessvärre inte så uppskattat av undertecknad. Katten uppskattade det däremot mycket.

Därefter intogs en enkel frukost med något att dricka och smörgås. Mormors rågkakor var jättegoda. Det hemkärnade smöret var inte sämre! En tur runt sjön för att kolla gäddsaxarna samt därefter köra upp ved till spisen. Att ge hönsen foder, och kolla om det fanns några ägg, tillhörde också rutinerna.

Både vinter- och sommartid var en av mina uppgifter att veva separatorn för att få grädde, som ibland också kärnades till smör. Givetvis gjordes det för hand med en smörkärna i trä.

Ibland kom Kalle från Karltorp över och vi åkte skidor. Kalle var lika gammal som jag och mormor tyckte synd om honom då de hade det väldigt fattigt hemma. Hans mor hette Olga. Hon blev tidigt änka och hade nu en rallare boende hos sig som inte var helt snäll mot Kalle. Mormor gjorde pannkakor med extra många ägg i smeten för att vi skulle bli ordentligt mätta.

En vevgrammofon som jag vill minnas att morbror Gunnar hade haft med sig till Lövnäs användes flitigt. Favoritskivan var en inspelning med Sven Arefeldt, populär pianist som också sjöng med en något hes röst.

Ganska tidigt sänggående på grund av vintermörkret väntade sedan morfar Oskar lyssnat på kvällsnyheterna och kommenterat tyskarnas framfart. En av de tyska generalerna hette von Brauschitz, eller von Brakskit som morfar föredrog att kalla honom.

Morfar Oskar till skogs med kossan.

Sommardagarna började i regel med att Oskar väckte mig och min kusin Irma genom att peta på oss med sin käpp. Mig kallade han ofta "pixpojke", varifrån han fått det uttrycket vet jag inte. Lagårn först och sedan frukost. Ofta fick jag sedan ro morfar runt sjön för att vittja burarna. "Skitfisken", det vill säga mörtarna, fick jag sedan sönderdela med yxa och kasta in till hönsen. Jag plockade äggen och hämtade sedan ved till spisen. Att mata grisen med skulorna från köket var också en uppgift.

Ofta fick vi följa med kossan och morfar till skogs då det var dåligt med bete hemmavid. Myggen, och att vi prompt skulle vara tysta i skogen, gjorde uppgiften mindre rolig. Jag tror att mormor kände sig mindre orolig för morfar när han inte var ensam i skogen.

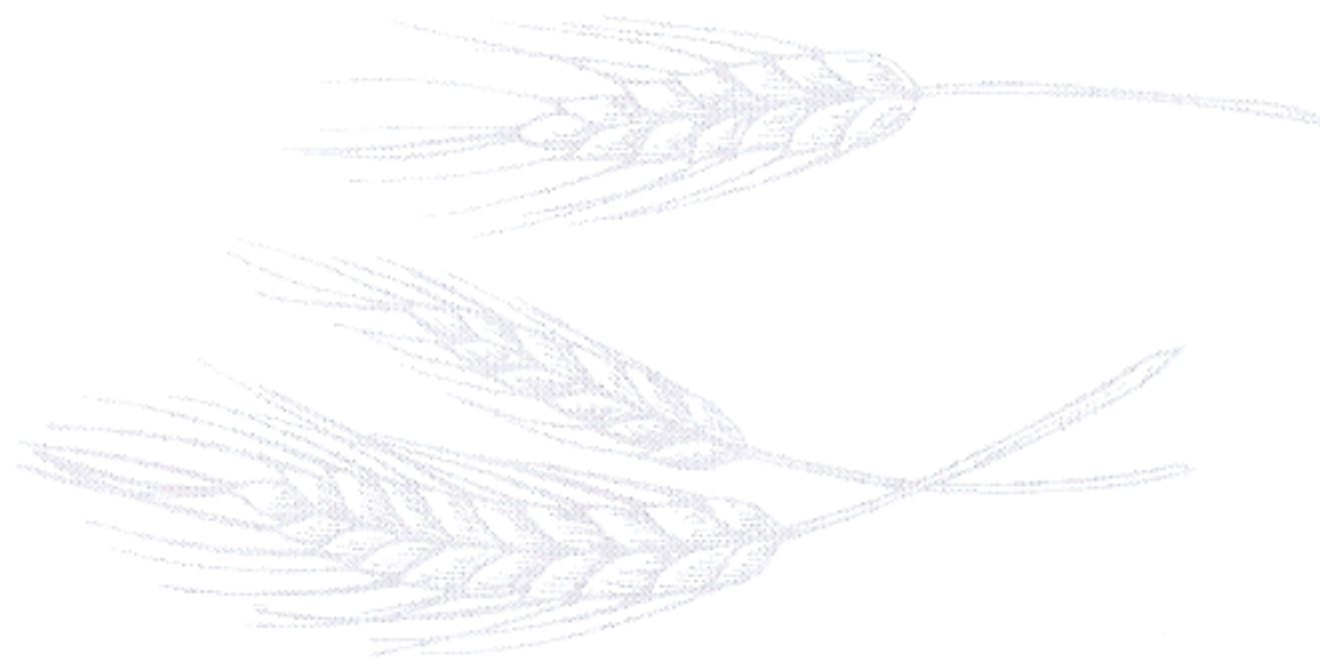

Välkommen till paradiset!

Så brukar Sten hälsa mig och de mina välkomna till Lövnäs. Sten är gift med min kusin Lena och bor i "den gamla Lövnässtugan". Jag heter Roland Sahl. Min mamma hette Linnea och var äldsta överlevande barn till Jenny och Oskar Karlsson som brukade Lövnäs i nära 30 år. Mer om det senare.

Som barnbarn hade jag förmånen att under såväl sommar som vinterlov i början av 1940-talet få vara hos mina morföräldrar på Lövnäs. Jag vill gärna sätta en del fakta på pränt om Lövnäs eftersom jag anser att det är ett vackert exempel på samhällsutvecklingen från början av 1800-talet fram till idag.

All fakta står min kusin Sonnie Kimsjö för, genom ett minst sagt gediget arkivarbete. Hon har också kompletterat med en hel del bilder. Förhoppningsvis kan det för Er som idag har möjlighet att vistas på Lövnäs vara intressant att veta något om dess bakgrund och historia, så långt vi idag vet.

Det gavs också mycket tid för att lek och bad på Lövnäs. Det senare dock alltid under mormors uppsikt. Hon var alltid rädd för att vi skulle drunkna. En flicka från Hölö på besök hade drunknat sommaren 1940.

Det allra bästa var dock höskörden, då fanns det nämligen alltid en stor flaska med svagdricka liggandes under en våt filt i dikeskanten. Av någon anledning var det också fritt fram att dricka så mycket man ville!

Ibland har jag önskat att åtminstone en dag i mitt liv få återuppleva dessa fina dagar på Lövnäs som då alltjämt var en tämligen primitiv levnadsform. Så nära självhushållningens tid men ändå ack så fin!

Till er alla, som idag får uppleva Lövnäs,
önskar jag många dagar i Paradiset!

Mitt barnbarn Teodor och vår hund Cellan badar, under uppsikt, i Stensjön 2018.

/Roland Sahl
Nyköping Juni 2021

INNEHÅLL

- 04 Historik
- 07 Nybygget Löfnäs tillkomst
- 09 Den första bosättningen
- 10 Jenny och Oskar tar över
- 12 Vardagens strävsamma slit
- 17 Mitt Lövnäs under krigsåren
- 18 Fina vinterminnen
- 20 Härliga sommarminnen
- 22 Slutord

HISTORIK

Skog och sjö

Från mitten av 1600-talet finns en handritad karta över Hölötrakten. Mitt i det som är angivet som storskog finns Stensjön med holmen Limpan inritad. Några vägar, hustecken eller öppen terräng finns inte med, bara skog och sjö.

Storskiftet 1806

Bevarade dokument från gamla tider är kartor och protokoll från olika skiften som ägt rum. Det äldsta är från 1806 och gäller Heijesta by omfattande trenne gårdar. Gårdarnas hette Oppgården, Mellangården och Nergården. Det är det så kallade Storskiftet, som staten beslutat om för att få bukt med den splittring av fastigheter som blivit en följd av årtiondens arvsskiften. Massor av små jord- och ängslotter skulle slås samman för att ge ett mer produktivt jordbruk.

Storskiftet genomfördes av statliga lantmätare som mätte och värderade lotterna och gav förslag till fördelning mellan de olika ägarna, allt mycket noga dokumenterat.

Området där Lövnäs nu finns kallades Storskogen och delades i ganska stora skiften. Lövnäsområdet har nummer 136 och omfattar drygt 54 tunnland (cirka 27 hektar). Någon uppgift om öppen terräng finns inte angiven. Skogen var vid denna tidpunkt inte speciellt intressant.

Laga skifte 1857

Efter dryga 50 år var det dags för nytt skifte. I handlingarna nämns inte mycket om Storskogen, men skiftet 136 är nu delat i två delar benämnda A och B.

Stensjön som idag är delad i stora och lilla Stensjön är här inritad som odelad. Om kartan är korrekt är sänkningen av sjön ännu inte utförd, när den gjordes kan man inte få uppgift om här.

I protokollet anges också att de två ägarna är nöjda med delningen av Storskogen vid Storskiftet. En anledning till detta kan vara att det anges att där inte finns någon till odling "tjenlig oddlingsmark".

Varför och när skiftet delats kan jag inte finna någon förklaring till.

Delning av skogsmarken A och B

År 1868 begär en av ägarna delning av skogsmarken som kommer att bli Lövnäs. Uppenbart är att det råder tvist mellan ägarna till de två skiftena. Varför? Om det kan vi bara spekulera men det framgår att John Erik Andersson, som ägde det som avstyckas som "Lövnäs no 1", ansåg sig "dertill ej ville lemna sitt medgivande".

En anledning kan vara att på kartorna är det plötsligt mycket noga angivet vad som är odlingsmark. Den kan ha ökat i samband med att tröskeln till Stensjöns avlopp sänkts. Att tröskeln bearbetats finns fortfarande tydliga fysiska tecken på.

Den nytillkomna odlingsmarken ligger helt på Lövnäsområdet. Sänkningen är sannolikt också förklaringen till att Stensjön idag är delad i stora och lilla Stensjön.

Skogen har vid denna tidpunkt blivit mer intressant då Sverige nu exporterar mycket sågade trävaror. Papper, som tidigare tillverkats av lump, har man nu också lärt sig att göra av trä och landets massaindustri har startats. På många håll i Sörmland har stora skogsarealer använts vid järnframställningen. Några gruvor finns inte i närområdet vilket förklarar att Storskogen lämnats orörd.

Lövnäsområdet har nu också blivit mer centralt i och med tillkomsten av järnvägen 1856.

När kom Nybygget Lövnäs till och varför?

I början av 1800-talet ökade landets befolkning kraftigt. Biskopen Esaias Tegnér (1782-1846) fick vid något tillfälle frågan om orsaken till ökningen. Han svarade att det fanns tre förklaringar. Det första var freden, det andra vaccinationen och den tredje var potatisen.

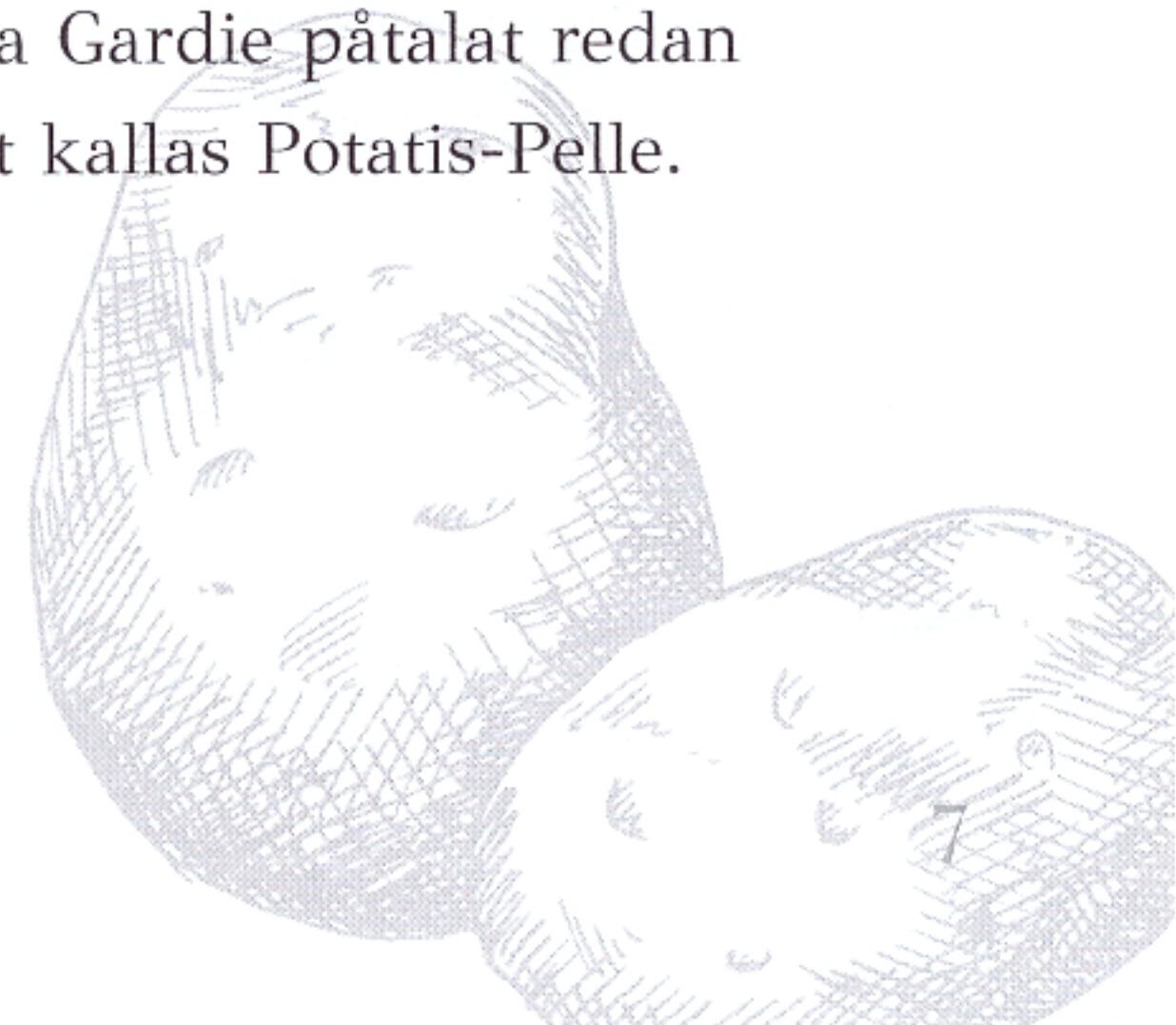
Under 1700-talet innebar de ständiga utskrivningarna av soldater en åderlåtning av befolkningen. Visserligen låg landet mellan 1808-1809 i krig med Ryssland, men det var nog den östra landsdelen, nuvarande Finland, som fick ta de största förlusterna där.

Vårt deltagande i Napoleonkriget hade inte heller någon betydelse ur befolkningshänseende.

Smittkopporna var en sjukdom som framför allt orsakade en betydande barnadödlighet. Men tack vare den engelske läkaren Jenners upptäckt av smittkoppsvaccin så var sjukdomen nu på väg att försvinna.

Potatisen som funnits i landet sedan 1600-talet, men som inte kommit att odlas i någon större utsträckning, hade nu fått allt större betydelse.

I Sörmland var det landshövdingen Per Abraham Örnsköld (1720-1791) som lyckades övertyga bönderna om rotfruktens fördelar. Genombrottet kom när han påpekade att det gick alldeles utmärkt att också göra brännvin av den, något som för övrigt Eva de la Gardie påtalat redan 1748. Bland sörmlänningarna kom Örnsköld att kallas Potatis-Pelle.

Allt fler blir jordlösa

Större delen av landets befolkning levde i början av 1800-talet på landsbygden. Medellivslängden var betydligt kortare än idag, vilket bland annat kom att betyda tätare arvsskiften med delning av gårdarna som då ofta blev alltför små för att försörja sig på. Allt fler kom att bli jordlösa.

Ett sätt att försöka överleva var att hitta nya marker att odla. Lövnäs är med stor säkerhet ett exempel på detta. Om det från början fanns någon öppen yta på området går nog inte att fastställa, men sannolikt kan det ha varit så. Stensjön betydde tillgång till vatten men också fisk. Skogen gav möjlighet till viss form av jakt, här fanns också bär. Ved för att hålla värmen var ju inte heller något problem. Den första bostaden kan inte ha varit av någon hög standard. Hur såg den ut?

Senare under seklet tillkom flera möjligheter att söka sig försörjning. Ångan och elektriciteten startade Sveriges industrialisering och gav många nya arbeten. Byggandet av järnvägsnätet var också en mycket viktig faktor i detta sammanhang och åtskilliga nya arbetstillfällen tillkom, först under byggandet och därefter för driften. Emigrationen gav också många människor nya möjligheter till bättre liv.

Nybygget Löfnäs

Den första bosättningen vid Löfnäs kom med all sannolikhet till under tidigt 1800-tal. I en husförhörslängd mellan 1821-1825 står det antecknat som "Nybygget Löfnäs". Längden upptar då sju personer. Där står arbetskarlen Anders Persson född 1780 och hans son Erik. Hustrun Greta Lisa Ersdotter född 1781, samt hennes dotter Anna Gustafsdotter.

Paret har dessutom tre egna döttrar, de yngsta födda 1820 och 1823.

För dem finns ingen födelseort angiven, till skillnad från de äldre, vilket kan tolkas som att de faktiskt är födda på Löfnäs.

Husförhören var den tidens mantalsskrivning. Personer som inte tillhörde något hushåll kallades "uslingar" och var oftast något av samhällets olycksbarn. De stod utanför samhället. Inte sällan drabbades kvinnor som fött "oäkta" barn.

I senare husförhörslängder står Anders Persson som "utfattig" och han avlider 1851. Yngsta dottern Ulrica gifter sig i december 1852 med Anders Gustaf Ersson som är dräng i Hejsta. I januari samma år har Ulrica fött ett "oäkta" flickebarn och makarna får sedan fyra söner.

Anders Gustaf var av allt att döma en mycket hårdhänt man. År 1866 döms han till fyra månaders fängelse av häradsrätten för hustru-misshandel. Åtta år senare, 1874, skiljs makarna "till säng och säte".

Det var dåtidens sätt att ange att skilsmässan var definitiv. Anders Gustaf gifter sedan om sig med Brita Katarina Pettersson och avlider på Löfnäs i januari 1892.

Som en liten kuriositet kan nämnas att Ulrica Andersdotter och Anders Gustaf Ersson är farfarsmor respektive farfarsfar till avlidne skådespelaren Sten Åke Cederhök.

Från 1892 till 1909 bebos och brukas Löfnäs av Karl Wilhelm Karlsson och hans hustru Anna Gustafsdotter med barn. Löfnäs är alltså ett nybygge under Hejsta.